

ВАСИЛИЙ ЛЕБЕДЕВ

ДЯЛБУ ТӨРЭНГНЭТЭН

НЕКА ТӨРЭНГЭН КНИГА ИЗДАТЕЛЬСТВАН
ЯКУТСКАЙ—1968

ТӨР НЁРАД ДЁНТУННИ

Нёлтэндук нэлэлми
Чачасами хулраи
Төр улэ дяюттан,
Окатла нөчөсэл
Манридды оргачин
Чипчунги оникан
Эннири энкэнчин
Нёлтэндук дэриснэ.
Урэкчэрдук биракчар
Тэгэн-тэгэн эгинук
Тусанкатта хэссэки.
Хягила эбдэнрэл
Бэругэн асигчин
Хумкэчинь төрэлрэ,
Чивкачан дылгандин
Гөмкэмур хоюкан.
Як биси бэкэчин,
Төр нёрад дёнтунни.
Нян мин икэву
Тэгэли делчилрэн.
Эрэк як хэбденэн —
Төр нёрад дёнтунни!
Хину нян боданнан
Икэв-нюн дёнтури бэкэчэн!

ИНГЭНЬ ТӨР

Уюн бягу чөптэрэ ингэньси төрэнгу
Мунрукас хулраду дэсчиддэн.
Нёбати иманра ач муднач гиркуттэн,
Ясалу мэлтэнду идарсан.

Буюмнэ, ями хи өрнэнри?
Дюлас-ку ни-вул-дэ
Хавупча бидекэн?
Тугэни эмриди
Хин мявмус тункэлрэн,
Ями-гу ясалас тачикан өрэнгчин?
Тугэни хингэчин хо ичэн:
Тумэкри нонаму тэгэнук көеттэн.
Гэлэ-гэ ичисли,
Тар кадар химгэндун
Чачаскан букчэнгчин,
Гулундук хоснигчин
Өмними титкангчин.

Нунгаи гадыди
Намасли бадунри,
Биракчам улдэнри,
Помпути инэнгу
Амардады бодунри.

Хуги тикрэкэн чөнир один,
Мэрэйгтэч нэнми элэкэн бидин.
Хиралча хунгэ тингунакан,
Инэнги бавракан нёлтэн хедин,
Калбалас өликив өнетлэс
Нөкчэгин нибэргэн нокутта.

Нямалчири гулуму,
Тисалкинан дурэлли!
Этигэдды хигину,
Эвиникэн арчали!
Чаникчаму, хуелли
Коладдаку хэттиди.

Эрэли хякитал хэгтэтэн ургэлчэ,
Умкатал небарган мүдэкэм авлачал.
Илэ-вул делгэнкэ букчэнчэ бидин-гу?
Учику кокчинни тисартан,
Гулуму хатарсив хявиттан.

ИНЭНЬ ТӨРЛЭ

Халан төрлэ билэн бяглан
Нёчэ чурит хевэгтэн.
Инэнь төрлэ тарак ачча,
Толкундулат-та ачча.

Билэн бяглан муттулэ
Хуги тикрэн, хунгэ чинэн.
Инэньсиду өсэлридюор
Нёлтэнкэнгур алаттап.

Инэнь бидэн, идя худэн
Инэнь төрлэ дэгэддэм:
Тала дялбу этуддэ,
Эмэддыву алатта.

Ням-да бидэн, ай-да бидэн
Этэм хөррэ нямси төрлэ,
Балданган бугдукуи
Этэм хуэе илэ-дэ.

ЭТИКЭР

Этикэр тэгэттэ амкачан хээдун,
Набучин, өрэнгчин элгэлин бэдатта,
Хисэрэп онкадды оригачин
Хинян-нюн одыдиор тэгэттэ,
Төр ойлан гякитам көөччэл ясалал
Хивидди тоггачин дурэсчир.

Хагдани муданни дагамран,
Этикэр хигитки хумкэттэ,
Урэкчэн хээткин хумкэттэ,
Тэрэг кунтэктэки хумкэттэ,
Чулбаня нёчэтки хумкэттэ.

Хагдани муданни дагамран,
Этикэр чивкачан икэткин хумкэттэ,
Урэкчэн дэгиткин нэллэнтэки хумкэттэ,
Гилталри хусиндятки хумкэттэ,
Нөлтэнкэ төрэнгэн-нянтаки хумкэттэ.

Хагдани муданни дагамран,
Этикэр манудды дюгэнитки хумкэттэ,
Болани эмэнни одыткин хумкэттэ,
Гиркэ бичэ нгэринтэки хумкэттэ,
Нөлтэнтэки хумкэчинь ичэспэ.

* * *

Дюлдэлэву илаттан
Хикутич урэкчэн,
Нёбати нюрити
Төгсэлди авлача.

Урэкчэн эгденди
Хокатти урэчин,
Хикутич эрэгэр
Яв-ут-та мулгаттан.

Тэгэлэ амкагал
Ач авнач тэгэттэ.
Хуланя, нёбати, чулбаня
Нёчэлди тэтуттэ.

Күнтэклэ дючакар илатта,
Окат-нюн эеми хэлигчин.
Урэкчэн өгилэ нокуттан,
Эгденди хикутич хокаттан.

* * *

Төрэйгнэв удан мөгчин өгкэлбэн,
Төнгэр отан эмкэру патакран ,
Отаду өлдө нёдувран,
Мө ойдун кунгагчин бэбэврэн.

Нямадук хулэк анганил
Дяютта өсирэп тэгэлгэм,
Элэ төрлэ кусин бисин гөвэттэ,
Төр гэрбэн эмучэ тек элэ.

Хунгэ, хуги буглав хоя,
Тарал-такан өсигчин хунгэр,
Тэгэлгэндүлэ як биси бэкэчэн
Хөнтэ одни, ангамталбун.

ТӨГСЭЛ

Төгсэл, ху,
Хусигчин дэггэчэс
Тэгэн өгили.
Удам төккэтми,
Тарав ургэтми
Бадаснан нимпургэн.
Агды ингамтан,
Агды хөкэлэн-гу
Ургэ-дэ бигрэчэ.
Инур нукамнин,
Чөниснидюр
Хунгэду бөридюр
Удам хинтаккачас.

НЁЛТЭНКЭ

Киманя төгсэлбу
Агасниди,
Гэлчэ инэни
Төр ойлин чөндунни.
Нод асаткан
Көсчилдивун дюлдэдун
Илаттигчинни,
Нёлтэн титнан
Хилэс ойлан.
Эрэли як бэкэчэн
Өрэлдэн, чочанган,
Нёлтэнкэв эвэчэч бакалдан.
Өсэми кунилран:
«Нэригу хедэн, дусли одан!»
Таракам
Өгинук нелтэн көеттэн:
— Төрдулэ хөдэнгу,
Нэрими, дуслии тиниву
Ай бичэ,— гөникэн,
Мусэмникэн мулгаттан.

НЭЛКЭ

Эвэн ингэнь төрэгнэ:
Нэлкэ ноноп эмривэн
Иманрала нолима
Нидэрнэри одакан,
Нулгэдникэн буюмгэ
Ангаклайи исаддакан
Дяланни-да унэкэн
Таракамат мэддэтэм
Нёлтэнтэки көөччөттэм

Нөсэгчэчэн асаткан
Хакаричан нюритэн
Нирикамин тикригчинни

Төгсэв пөлпэс
Хеттиг хурэн
Тэгэн өгин ойдукун
Чаралникан, куниникан
Биракчангу эеснэн.

Балдангаву төрэнгу
Миргилачан бадандян
Чусэлкэмдэс очамдас:

Хунигэ-дэкиг тшгунча,
Дэги-дэкиг икэлчэ,
Төлли жунгал этиргэйгчин
Или-тали хэтэккөттэ,
Бэйтэн-нюн-да эвэч оча.

Эрэв буги омгариди,
Хила бисив эмэниди
Илэ төрлэ кунясандим?
Нэлкэнигу унigэн эмрин,

Нэлкэнигу төру дассин
Хунгэлэлкэм хогнавканни,
Хагдандилдыв төруттэн,
Көкэсчиддыв уруканни.

Нэлкэ эмрин —
Бини хурэн,
Тарак хурэн —
Нэрин удят.

БОРИЛИ МИНДУ ХИ, НЭЛКЭНИ

Борили минду хи, нэлкэни,
Борили нелтэни нямдукун.
Таракам би мявму хуелдин,
Хуелми икэлбу икэлдин.

Икэлбу мөдэчэ окат мөн некригчин
Төр ойлин бэкэтлин дялкандин,
Борили минду хи, нэлкэни,
Борили нелтэни нямдукун.

ИНДИГИР УПЭВУ

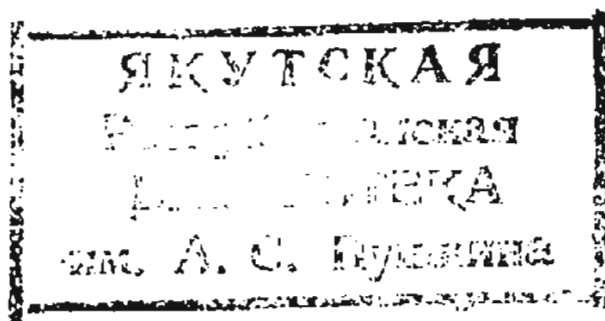
Мөнтэлсэ одакан
Индигир упэву
Олалрача очагчин
Отаригчин нэннөттэн.
Дэгил нямси терэлдулэ
Урилтингчин игэнрэкэтэн
Намандякки эеветтэн.
Тачин-кана упэндеву
Эеникэн хөрэддэкэн,
Аич гэндэн гөнигчин
Эмкэрэндөн тэриннэн
Чөргүтичэн хякитални
Этуригчин илатта.
Индигир нириды
Өлдөлбу иннэттэн,
Улдивунтан дэтлэгчин
Нелтэн балан гилдэртэн,
Нянидула иссиди небати мэнэн
Нисаканчин тикэтнэн.
Ач хэтнэч эрэгэр эенгчин,
Асатканчин эрэгэр нингүтан.
Өгинук хэссэки көетми
Хумгэчин хилумкунь ичүкэн.

Тэгэлгэн нэривэн энникэн хойтта,
Хойттив аччалтань некникэн
Инэнь төр окатан эгден намна
Хамудай хэлигчин.

* * *

Ок-ут-та төр долан ирэку
Гөндөнү төрөму
Дуктаннав эмэбдин.
Нөсөгчэр дукатлав
Тагникан улгимдир:
— Ями-тка адыкун бичэмдэс,
Бидекэн тэгэлгэн
Он эсни ичумсэ,
Хаван-ка дйча-гу, яча-гу?

Таракам
Бисиву тэгэлгэн
Битлэдув барагдин илканди.

МЯВАН

Типтэкэни мин мявму
Хубэденри, исуденри,
Дэггэчидды төгсэгчин
Эрэгэркэн мэкукэнри.

Өмэккэн исудды нөчэгчин
Качундидды урэчис,
Чулбаня хигила хунгэгчин
Кадарла надыди майдикас.

Гусэтэ дэггэттин хөлэнгнэ
Иссиди хэссэки тикчикэс,
Боларан эбдэнрэ урэччин
Хунгэду, хугиду аддикас.

Дэрэмкэм эникэн гэлэттэ
Эрэгэр гургэду бисэнри,
Тачимур эмэкич нэнникэн
Нубадянри, нөстэлэнри, мявму.

* * *

Иманра, нёбати бадалкан биникэн
Делгэнкэ нэндэнгөн хотарман нипкэнри.
Тек илэ хөрдэнгөн ханикан бокандим,
Ядаи даянри, небати иманра?

Нэлкэнив алаччим, нэлкэтки мэтудим,
Таракам нэлкэни нөлтэнди умкэндин,
Нёбати бадалкан иманра, таракам
Этэнри хумэттэ делгэнкэ нэндэнгөн.

* * *

Урэкчэндук биракчан,
Хонгачагчин
Хусканникан,
Хэссэкичэкэн
Хукэлкэттэн.
Дёлла, мола наникан
Хултэмриди,
Энтэриди,
Окат долан ириди,
Нумакалбан,
Тивсэн одни.
Намандятки
Окаталнюн
Энтукукэн эеснэн.

* * *

Гилбати, осикат хиралкан.
Няниндя, хин огус долчирам,
Гөмкэндүлэй хиги дюгулин икэнри,
Урэкчэн хээкэвэн осинри.

Чулбаня кунтэклэ эвэн хэден
Улдан хин огас дяпкалан,
Төгэми хин огус долчирам,
Икэли унэт-тэ минтэки, няниндя.

* * *

Няндули төгэчир улбунгчир,
Төрэнгу калдагган ярутта.
Төр ойлин дэгникэн булуми
Ингамта оникан тикэтнэр.

Окатал хокнидюр өсэми хогналра,
Биракчар гулникэн мэкукрэ.
Нөлтэн мөлэ тикникэн хинтамран
Мөлэ мэни көетникэн.

Няндули төгэчир улбунгчир,
Қоламси төрэнгу дялуван,
Өгили нэнникэн ингамтач өнкэлбэр,
Тукэкэн хоҗридюр ачча окан чумра.

ДЭТЛЭЛКЭН ИНЭГИЛ

Дэтлэлкэн инэнгил,
Курэргэн елтэнэс.
Гяван-нюн хесчимнин
Нэлтэнэт гөбэтнэн.
Елтэнчэ инэнги
Игтини эмэнни.
Ху несу көечэс,
Хилусу каранчис,
Хуну он некриди,
Өрусу эмудим.

Дэтлэлкэн инэнгил,
Курэргэн өлтэнэс.
Би эсэм химигэнду
Тэгэттэй мулгатта.
Эмрэлэв мэкукрэн
Мэннилчэ мэргэму.
Хуги-вул хугидэн,
Удан-ул удандан,
Ургэду гургэду
Омкату бобиндан,
Өмэккэн бивэтми
Он-ул би хэттэку
Этэм гөн мэни би,

Хилагач этэм гөн.
Елтэнил инэнгил
Аютан эркэрэм
Инэнги игэридуу
Илканди хогнарам.

Дэтлэлкэн инэнгил,
Курэргэн елтэнгчис.
Нянигу төлдэлин
Хэридюор бэрибэс.
Дэтлэснэн давсанни —
Урэкчэн таланян,
Несэлкэм хотарам
Нюнэттин мокинган.
Дэтлэснэн каилнин —
Тэнкэнгу икэлни.
Икэлэ долчирам
Хякита тэрэмэн,
Биракчан эенни
Хумкэтти гөмкэмэн,
Нэлкэни очалан
Нөлтэнгу херивэн
Тадук нян долчирам,
Кунгалду буг упэ
Өрусу бөрибэн.

Тэгэлгэн икэвэн
Ултавки дөнгили,
Икэву, икэву,
Дэтлэлкэн инэнги
Нэнривэн боддатли.

* * *

Хи долас мериди
Он хирдим хинтэки,
Хигингу?
Геркари оддаку,
Тавсаки бисэку
Гякитан икэлбу
Хи минду анирис,
Хякитали, ирэкэгли
Чуматтаку мэтуттис.
Тарав-тит эр мерэм
Хи долас ириди.
Хи долас ириди,
Хотарам мериди
Он хирдим хинтэки,
Хигингу?!

ОКАТ ИКЭН

Долбар ингэнь нокун төллэ,
Оран илран, онканан.
Дюву хатлан окат мялран,
Өмэккэкэн няяддан.

Имананга одни. Нелэрсэн.
Тэтичэми калбаларам, хуклэмэлрэм,
Мину куринь бэбэддыгчин
Окат икэн өмэккэкэн.

* * *

Хөнтэлэ городла,
Хөнтэ дюлэ бидникэн,
Тэгэлэ буглаи
Эниндулэй-дэ бими,
Хи мину алатли..
Эридды төрэмус,
«Мучули» гөнивус
Эрэгэр долчирам,
Хи мину алатли.
Хола горла төрлэ бисэм.
Ханикан-тит тарав хи
Эмэннэву алачинри,
Хуклэсниди толкунтами
Нэгиникэн мину хи
Укчэнмэчиссэн бисэнри.
Мяласниди бадикар
«Хинмач эмни», гөнэнри.
Тэбэкэнги коладникан
Хути, хину дёнчирам,
Тэбэк ханьман хиранди
Хинтакникан дэсчиддэм.
Хадун бинив ханингамдас
Одымдаскан бивэттэн.
Дёлбэркэкэн дылгамус
Долчираку эрэгэркэн
«Алачаддам» гөнэнри.

БАЛДАНГА ТӨРЭНГЭВ

Инэни хатарсив илбэснэн,
Нелтэнкэ төр ойлин гиркуитэн,
Хуклэмси гэлриди төгэснэн,
Тэгэлгэн отагчин эенни
Балданга төрэнгэв эенни.

Инэньси хөксидук дуллаттан,
Тугэни хөрчэлэн нэлкэни эммөттэн
Качунча нян-дакан урроттан,
Чулбаняч хэрэчэч тэттөттэн
Балданга төрэнгив нэннөттэн.

Аймулдан кусирив эттөттэн,
Кэнели битлэдун нес бини оваттан.
Набутти мусэмэнь ивэттэн
Көкэчэ битлэдун хоялбун
Балданга төрэнгив хоялбун.

ХИСЭЧИН

Болар хатар хисэчин
Ялраня тэтии тэттиди,
Нгэнэдды хотарму
Эр давран.
Хякитал хэгтэтэн
Илчачагчин илчаптан,
Хиняму
Хатарсинюон хамувканни.
Хатарси няндула
Осикатал гилдэртэр.
Яв-такан минтэки гөндидес,
Яв-такан минтэки ипкэчэс,
Икэ херин
Хисэчинни хен.
Төгэчин чидалан
Осикат хурамран,
Хумкэттин, хиранни
Миндулэ искинран,
Гөмкэмэн долдага туркурэм,
Тарав икэв
Мявму гасчин.
Хякитал элгэтэн
Игэньси, танмари...
Икэлэ

Хөксн төрэн хоян ай!
Хатар долан,
Танмарила
Хинямуккан бэрибэддэн.
Нөстэ бими
Мяван хуйсэн,
Икэ делдэн!
Хинян ачча одакан ---
Икэ-тэкэн эмэптэтэн.

БАДИКАР

Хечэ нёлтэн
Төрү авран,
Дёлбер эдэн
Хяту бэлрэн.

Урэкчэсэг
Хоралридюр
Ханянггагчин
Хумбэлэддэ.

Хиги, тэнкэ
Хуклэмэддэ,
Чивкачачар
Икэниддэ.

Нимкан төрэн
Осирэптук
Өти хагдан
Окатагу.

Бадикаркан
Тэгэчиддэм,
Нёлтэнкэду
Кэмнучиврэм.

УРЭКЧЭР

Урэкчэр,
Мину яв хөнтэдис,
Төгэми эрэгэр
Нулгэдес,
Дэггэчис...

Эгивур ходукун
Осикат бисилэн
Ойчимсас,
Няиндяв төручис
Тикэннэв некригчин..

Ху дарань илачис,
Өмэтту бивэчис,
Хуну ги нунталдин?
Хуну ги бокандин?

Як биргэ одакан
Төруччис мину ху,
Илданил урэкчэр...

УЯМҚАН ИКЭН

Уямкан удярман
Нянтаки тэлдунни.
Нянигу чулбанян
Төртэки титкаттан.

Хуматти хумэну
Нямгачин тингалнан,
Хэекэв өйдэлэн
Нёлтэндук хоснилран.

Нонопач тагнялай
Нэринкэв туллөттэм!
Хэргилэ хиғаня
Навтагчин гиркуттэн.

Оран-дамар окаттаки
Этэргэнчин куняддан,
Би-дэмэр манрирам
Нидук-тэ тэгэли.

Билгар мата,
Хавка хуличан,
Ичэтэ гусэтэ —
Өгили эйлинри

Үгидэ этэн
Миндулэ искиира,
Үгиду-дэ этэм би
Бокамкан.

Дөр бөдэл эсэкэн
Миндулэ ичулрэ,
Мин хумму эрэгэр
Нямгачин икэдин.

* * *

Мявму аявань дялканчин,
Тингэндук төтэлдэй некэсчин.
Төгэми төрэнди нёвкэмсэм,
Мөдэчэ мэргэнди икэмсэм.

Аявми он этэм би икэр
Нэлкэни төрэнгэн биникэн.
Адытан эбдэнрэв икэрэм,
Төрэнги көмнүттэм, дёнтурам,

Хигила чивкачан икэди
Мэнтэкий нэндэку дёматтан.
Би нэндим чивкачан одыди,
Төрэнги улдэдим хиткиклэн.

Тэгэлгэн бинилэн төрэнди дэтлэгрэм,
Гяки нунминдулэ дюмассам,
Икэву төрэнни эмэптэн тар тала,
Хөнтэдук нунминдук оггаи ганикан.

* * *

Балданга төрэгнэй биникэн
Намасу иманрав дюптэриw,
Оралнюн өмэтту иргатту
Хуланя хунэли чимчаврив.

Тугэрэп ингэньду элрэкми автирив,
Дюгарду хөксиду хөкэлу чургарин.
Би хони одаку Буг Ами хупкурин,
Манчилан бидэку дагриткан
хилгиттин.

Төгэми дэнтурбу төрэрни
Урэкчэнь, иманрач хопкантан,
Төгэми ингэнь төр хуркэнни
Мэргэнни нёчэмдэс хо дёлбэр.

ӨСИ ДЯЛБУ

Өси эвэн нунгай дяврин,
Тугэ тэнкэ долин нэнрин,
Буюм-тэкэн хөлутникэн
Урчэми-ткэн мулгаттин.

Дюгар инэн бавилракан
Дюгадякла бакалдаграр,
Дючачакан хоядукун
Кунтэкэнде ипталгаран.

Нги-вул булув эмнин мар
Хилус бинив иттэкэн,
Хатлан биси нги-дэ бидэн
Дёлбэр нгалди төргэрэн

Буюсэмнэ төрлэ хөрми
Төрмэкэч-тэ тэдэнтэгрэн.
Дюгадякла бакалдами
Хэденгэрэр нёлтэн хекэн.

Ай-да бидэн, хилус бидэн
Эмдэн долан — өрус тоган.
Дюллэ хеннэ несу гөми
Хулгитникан дургэрэн.

* * *

Инэнь төр бэингдин
Хи мэни гэрбутми
Калрит кадар урэмэкэн
Ман били,
Имананга, хуги тикрэкэн
Манчиникан илатли;
Кунтэж ойлан герси нёчэ
Урэмэкэн дёлбэр оли;
Чивкачан колаанкан
Биракчан мөгчинни
Мэргэнси гилбати бигрэдэн,
Мэни хи хупкутли,
Инэнь төр бэингдин
Хи мэни гэрбутми.

ИРБЭТ ИКЭ МОКИНГАН

Текэрлэн коритлав
Упэву икэтлэн
Икэлни исимдэс.
Набутти огалани
Бэй мявман осинра,
Долбарап хигила,
Кадар-ул дяпкалан
Ултавки урэччин,
Тэгэнук-тэгэнук
Дэлникэн эмэсчир.

Эвэн элэ икэлэ.
Хэчутти ханиндулай
Хордангон гөндэнгэн,
Икэй гөмкэндин,
Хилага огалдин
Мэргэми уйдэй
Төрэтлэн төрэнни,
Бэй эмри тэгэлгэм
Айгурдан хиргэтлэн
Исни эр икэлэн —
Упэву икэлэн.

Игэнь төр кадарлан,
Игэнь төр хигилан

Ангамта тэгэлгэн
Нямсинган нёлтэнни
Хенэлрэн, мусэмрэн,
Ангамта инэни
Хоя бэй хунгэллэн
Балдадай көнкирин.
Исудды нөсэгчэн
Бинитэн ай одан
Бэйнюн бэй хонинган
Хирами хивирин.

Көкэчэ мут дялти
Көнкитлэ хунгэлэн
Нөчэгды тэгэлгэм
Оридюр нян-да урра,
Хурэлбур биниду
Тачин-та хупкуттэ,
Инэнь төр мяванни
Одыдюр өрэнчир.

Хунгэнгу, хугингу
Хинмачан дэтлэлни
Ангамта оггаку
Миндулэ анитта.
Хэбдэкри төрэнгу
Хэбденси икэлбэн
Чакникан алманду,
Ай, нод-а дентурбу
Төртэнни дэгиндэн,
Дэтлэгэн тулэбдэн,
Ангамта инэни,
Хиргэтли хурэлби!

* * *

Урэкчэр, төгэрэл, кунтэкэл,
Нодыври оййатан ганикан
Илэ нэнун ясалас мину?
Ги гөндин минтэки тарав
Ясалас аваски нэнривэн?

Ханиндулав чивкачанчин иникэн,
Мэргэндулэв нёлтэм эмуникэн,
Тэгэлгэму нэринь хявиникан
Ясалас эмэр гарпунгални
Илэ бодун эрэк мину?

Аяван нэринни илэ нэнун муту,
Илэ хөрун?
Неслэ-гу, көкэндулэ:
Илэ-дэ бисиклэн — бинилэ, көкэндулэ
Тэгэлгэндули геркадип өмэтту
Неслэ-дэ, нэлэмнэ.

* * *

Аяврий төрэмэн нэрин гарпунгач,
Бадирач хилэсэч би дукчим.
Хинтэки аявми нөчэ гякиван
Тавриди тарич би хэрэдим.

Аявму төрэнни хигила балдарин,
Өгилэ кадарли дэггөттин.
Тадук-нян хиндулэ тикриди
Төртэнни дэггөтти икэ он.

ДЕЛАКИ ДЕНТУРАМ

Дялбу, аич долдалра:
Нэрин төрлэ гяву бисни.
Таду гяды икэй анирам.
(Окучадин як бидин.)

Дялбу, он-уч гөндис ху,
Асаткану итми-гэ,
Икэригвэн долчими
Коритуснан кингимча!

Дялбу, ями эсэм ичэмсэ
Аяврийи инэнтэн,
Итми-дэмэр нюмунам,
Хираму-да. нипкунэн.

Мявандулав чунни ноҗан
Тадук эмнэн нёр одни.
Иманрамдас одни ханьму.
Мэргэму пөлпэррэн ноҗандун.

Дюгар нямси инэнгиду
Орардули бивэтникэн
Асаткани дёнаку
Укал долба оваттан.

Нэлкэ хину хатлаи иттиди,
Исудды чулбаня ирэтэмдэс одам.
Мявандулав нёчэ нёчэ урэчин,
Чивкачан икэди тэмин, алтатган.

Хиндулэ аниннав икэву хо хоя,
Икэгэй гэлэтми төртэнни бивэттив.
Ичисли минтэки — набучму дэгэлдин,
Хинтэки мин мявму икэлдин.

Мин мявму хунгэдук уюмкун,
Мин мявму ядук-та хинматмар.
Хиндулэ дэгэлдэй хэлингчин,
Төгэми өйдэлис эрлинрэн.

ДЁНЧИЛИ

Идук-тэ нёчэдук
Нодамтар хи бисис
Хиндулэ дагамми
Би харив:
Габарсин чөгүти икирис.

Дебэтэл хиндулэ дэгритэн.
Нингэри икэдюр
Хи ойлас донритан.
Хунэлус хунэлтэн
Аявми чимчарин.
Тарав хи алуттис,
Аран-нюн магчирис.

Тек-тэмэр мусэмри хи бадас дэрбучэ,
Бэркэнгчин марлуча бисэнри, бөкчэнчэ.
Өр-кэ, дёнчили,
Хиндулэ дебэттэн дэгэнсин
Хокарси бинийи
Хи янрис?!

АСАТКАНДИ

Мут өмэтту исурит,
Төртэндули миржэрит,
Эрэк мутни матакат
Гөнивутэн долчирит.

Мут өмэтту исурит,
Тарак-татта бисиклэн
Асаткани аяриван
Хөнтэ хуркэн дермича.

Омалгангас горла бисни
Хиннюн дарань тэгэттэм,
Бакалданнай уданин
Минтэкимэл укчэнэндэ.

Омалгангди хокаттивус,
Нонман-такан аявривус
Эетникэн көеттэм,
Эвэнгич-тэкэн этурэм.

Аяврии хуркэнтэкэй
Нөлтэкэгчин көечинри
Дөлбэр төрэм аиникан
Нонгантакин дуккачанды.

БЭГЭН ГЯН

Бэгэн эмрэн гөникэн
Билэк долан төрэлрэ,
Нидук-тэкиг дюллэ нэнрэн,
Хавчун Хэмэн бакалран.

Хавчун Хэмэн хилкиттэн.
Эмчэ бэгэм имкаттан,
Тадук мулган: ноннюнни
Хараканун оннаи.

Тарчам он-ка этэн хар,—
Хавчун Хэмэн хөнтэдин?
Көкэддэкэн бэгэн айдин.
Тикэддэкэн бэгэн төрдин.

Төгэми-дэ Хавчун Хэмэн
Бэгэн яв-гал мулгаман
Дюллэ-кэнэ хаммоттан,
Төмкэтэмэн боддоттан.

Хөнтэв бэю ипкэтникэн,
Мэни-нюн-дэ дяютникан,
Тикунни-да бисиклэй
Аямдаскан бивэттэн.

Өлэкэч-тэ мусэмникэн,
Ирэв-тарав укчэнрэн.

Бэгэнни-ккэ нисулнэкэн
Хавчун Хэмэн хуендин,
Ай-нюн-такан бисэкэн
Ногандулан дагамдин.

Таррочканни бими-ккэ
Или-тали чумачалан,
Як-та биргэ одакан
Чилбиркитти няри хоган.

БЯГАНДЯ ХУНАДЯН

Өмэн аси бутэнми
Көкэтникэн хунилтакий
Хирами этлэн хэгдэrrэ
Энтукукэн төрэлчэ:
— Окатандяв холаки
Эдилрэ хөллэткэрэр,
Тала-нюн-да хөrrэкэснэн
Аригка гэрбэв итчиснэн.

Аси көкэн, дёр хунадь
Өмэккэсэл эмэптидюр,
Инэнг херин нэримэн
Тавсадавур-нюн этур,
Эньмур амаргаг төрэмэн
Омгаятчал тадутта.
Булулудив хисэчим
Окатандяв холаяки
Тавсаникан хэтэкэнчэл.

Тарак окат дэрэндулэн
Окат хатлан беемкэр
Тэгэтникэн олрамиддан,
Асаткачакар мянидюр,
Нонгандулан дагамчал.

Таракам бэйкэе төрэлчэ:
— Хончи, нод, ай хунил,
Эрэк идук эмэдес?
Олрав-ка бөрэку
Гудемчиснэн-гу мину?
Асаткар эникэн нэлэлрэ
Ноҥантакин геркачал,
Тадук хэргэч асаткан
Бэкэендев гуденчэ.
Гятмар-дамар гудендыддыв
Асаткаякам итмэнчэ,
Дёрбу хягам бөриди.
Эчин гөнчэ кунгалтаки:
— Тимина хундулэ
Ями-да дюмадим.

Асаткачар дюлавор мучучал,
Нөтмэр хунадь төрэлчэ:
— Эньму гөтлэн аринка
Тавар-кэсни олримидда,
Муттулэ-нюн эмми ноҥан.
Дебэсэннэн аич хавран.
Тачиялу бисэкэн,
Эптиг додун чакалриди,
Хулра ойдун мину-гэ
Бунтагакан нэнэнри,
Эньму гирагка херкаман
Тарбач нгалдув бөнгэнри,
Бэйди-дэмэр дэриснэнри,
Бэйлдулэ хөригэнри.

Экэтмэр нөи гөнчэгчинин
Тачикамур некэмэлчин,
Бэйди-дэмэр хинмамакань
Итий дюлин хөрэмэлчин.

Долба одни, осикатал
Ясалатан гилрэркиттэн.
Аринга долба эмриди,
Асаткам оилкань нангтисниди
Өмнэкэе нимгэчэ.
Экэтмэру гэлэтми
Или-тали булнирэкэн
Ачча бичэ илэ-дэ.

Аринга гэлэн экэдмэру,
Амардадун гору хөлун,
Хэтэknэкэн ями-вуч
Урэн он-ка энсимдэс,
Нэнэдникэн ичиснэкэн
Бостачанни хукэлрэн,
Тарав эникэн авдатта
Арингачакан хэлингин.
Тарбач нян-да иттэкэн
Хаканни төрлэ дэсчичэ.
Энсилриди аринга
Тэгэндэмнин хэткэнчэ,
Көөттэкэн хатлан араи
Нуклисэнчэ мяванни.
Көкэчэ аринга урдэкун
Асаткан нэриди нэнэддэн.
Нэнэддэкэн дюлдэлэн
Өмэн дюмкар илаттан.
Элэ дюла ирэкэн
Энгэс бэйл тэгэтчэл,
Ноугардуган асаткан
Оча тадук утакань.

Асаткан хогнаддан,
Тарав-тит инэнтэн
Эрэгэр дуггөттэ.

Өмнэкэн хисэчин
Асаткин окатла
Мөнгөн мөлэчэ,
Няниндук бягандя
Хэссэки көетчэ.
Таду-дамар асаткан
Бягандятки төрэлчэ:
— Нёбати бягандя,
Кэнелич тэгэттэм,
Эрэгэр энгээл
Дугэнь мину мадилра.
Минуткэ мэндулэй
Гадакас он бимчэ?
Хи-вул, нёлтэн,
Мину гали
Төрлэ бини кэнели:
Аю төрэм эчу долдар,
Аю деплэв эчу дептэ.

Нёлтэн өгинүк
Төртэки чөндунни,
Асаткам нантиснан,
Огниды гадыди
Мэнтэкий хөрүн, өгэски.
Таракам бягандя иттиди,
Нёлтэндук асаткам тесчичэ.
Илам анганив чөптэрэ
Нёлтэнюн бягандя асаткам
Тесчимэтчэл. Амарла
Бягандя энилэн-дэ течэ.
Тадук текэрлэн истала
Асаткан бягандяла
Аю бинив хамалкан.

Эрэв эми тэдэттэ
Хисэлэдэр хатарсиду
Бягандяв ичислилрэ:
Екэмкэру дяватникан
Хуну төру көетникэн
Асаткакакан мусэмдин.

ОТАКЧАН

Малан, чикти, энги-дэ,
Эвэн эгден хониған,
Хагды атикан энилкэн
Отакчан хуркэн
Буюссиди эмрэкэн
Дяпкан көрбэ хадандян
Мятан омкаччин
Унтандяван хэссутчэ.
Бадикар бадич тэгриди,
Отакчан бугаски буючэ.
Аюнтуктук эрэли
Булниникэн долдаракан
Икэ илчэ авгич-ул:
«Мата бэйкэн Отакчан,
Бугандяву упэву
Бөдэлкэму чөлэпкинини
Хони бими-гэ тарав
Чөлэпкиму аталнали.»
Отакчакан ичэснэкэн
Чөлэпкилкэн абагамкар
Онкаяддан хаткидалан.
«Гудейлэдин ядавур
Абагандяв хилгитта,
Чөлэпкимэн текэт-тэ

Аталнами элэкэн»---
Хони бэйкэн Отакчан
Тачикамур мулгариди,
Чөлэлкимэн нангиснан.
Таду бичэ, чөлэлкинду
Тэрин налан набганни,
Ичикчэкэн-дэ аталга
Отакчачан туркучэ.

«Хони бэйкэн Отакчан,
Ями хони гөгрэр-э,
Би-ткэ он-ка иттэку
Хөмнемдэскэн бисэнри.
Таррочин-ка бисэкэн
Хэмкэлдэдип-ку, ядип:
Эрэк-эрэк төрэнде
Хиткикэмэн эрэли
Уюрэкэн эрэлэннэт
Таду этчэ муттук ни
Хонингатам бидингэвэн»—
Гөмнин таду абагандя
Гивэсниди мангрисанча.
Абагандя анчиндун
Элгэвникэн дарань нэнчэ
Мата бэйкэн Отакчан.
Хадун удай некрэкэн
Абагандя гивэснөттэн,
Инэнжилкэм долбанив
Тачикчакан мангричал.
Тугэни одыван хингуридюор,
Дюогани одыван хөкэлдюор
Мэдгэрэчэл дөридюор.
Төрү өмэм анганив
Хиткикэмэн эрэлчэл,
Иттэкэтэн хотлатан

Хоя бэйл икиритэн
(Абагандя ирратникан
Мадагални бэйл бичэ),
Уюн анганив чөптэрэ
Абаганюн Отакчан
Манриятчал дёкэркэн,
Хони бэйкэн Отакчан
Аткаканчин дэсчичэ
Ходысанча хэтэкэнни,
Уюрэкэн эрэлрэди
Абагандя тарбач-та
Каптас тикчэ букчэпки.

Абагандяв ичэснэкэн
Буркугдымкар нюритэлкэн
Этикэмкэр хэкэркинчэ.
«Хони бэйкэн гөникэн
Эливун-дэ гөгрэчэл,
Бикэн бэйкэн өйдэливу
Иркунинри дагриткан»
Нинкамилкан этикэм
Бодасанча Отакчан
Илум дюлан ирэкэн
Ангидала харандула
Көмэрэчэн итилкан,
Хедды нёлтэн урэмэкэн
Хутавучан чусэлкэн,
Чөргутичэн чалбачан
Асаткачан тэгэтчэ.

Асум эду бидэнгур
Несэлкэсэл нөсэгчэр
Инэнгингур тагуман
Бэриридюр тэгэтчэл.
Этикэн өмнэкэн

Отакчам эричэ:
«Гэлэ, гэлэ, Отакчан,
Төгэнчили манрули!
Нэнэдэклит мут хотлит
Өмэн хэвэкэ дачиддан,
Хөрдэндукут инэнгидук
Халгамақань геркаддан
Элэ наннан далбулран,
Гэлэ, гэлэ, манрули,
Хонингчами-гэ ивли!»
Этикэн тачин гөнчэлэн
Хунгэчэкэн хунгэлчэ,
Илан долбав, инэнгив
Хугичэкэн итикича.
Эгдэн тэнкэ хякитан
Нинкамилкан атикан
Ичусэнчэ тар горла.
Отакчакан көөттэкэн
Эгденни-дэ хо бичэ.
Далбуладдыв нэмкэттэкэн
Нюран тадук бакаркичча,
Тэнкэ хякитан нинкамиди
Куриркэттин атикан,
Таду-дамар хони бэйкэн
Адгусникан эчэ навра.
Отакчакан тикулриди,
Энгичэнди нэмкэччэ.
Таракаммак атикам
Аран-аран табдалча.
Атикакая ариркин
Отакчанду дабдариди,
Чугасанча хэссэки.
Амарла-дамар иттэкэтэн
Өрөп хагды атикан
Отакчан энинни

Одагдин мянчичал.
Тараптукун текэрлэн
Матакалкан этикэн,
Көкэлкэн-дэ атикан,
Аткилкан жөкөнтэн,
Эткилкэн матакатан,
Этикэнюн атикан
Гянуунун одыдюр
Дулаг төрлэ аймулдань
Тэгэчэлдэ хоч. аич.

ЧИРУУН МЭРГЭН ЭНГИРИ

Нямси инэнгил эендыддэ,
Нисавур нукникан эптэддэ,
Қилага накрикаг хякитал
Тэтивур тэттэвур мулгачал.

Эгден хиги хатлан дэргэ
Дэгичэкэн чакучал.
Тадук-тамар бэкэччэндюр
Укчэнмэчэм илучал.

Болар нелэр инэнгил
Хинмач дэгрэ елтэнчир,
Надам долбав инэнгив
Дэгичэкэр төрэчэл.

Игэнь төрлэ иставур
Ирэнур-тараур кимаччал,
Дэтлэвур-ингатур идникан
Аймакань хигиду тэгэччэл.

Дэги-нион гэрбэлкэн бэгэнтэн
Гусэтэ дялтакый төрэлчэ:
— Ни-дэкиг эникэн эмэптэ
Өмэтту хөррэкэн ай бимчэ.

Иттэкэтэн өмнэкэн
Энгири илэ-вуч бэрипчэ.
Тарав-ка долдамнин гусэтэ
Хиникив гэлэттэн кэлмэччэ.

Хиники болгитли, хигили дэгникэн
Энгириг гэлэтнэ олбалча
Хякита бокаттан таваддыв
Энгириг бакриди эричэ.

— Хиникичэн, эди төрэр,
Хиндук нэлэм бэю харам.
Хичэкэнду этэм долдар
Хигингаи мучули.

Енгэчэми өлэкэч
Эди улкур минтэки,
Эрдын хояв бокату
Яду эду эмэндим.
Он-уч билрэ, хөрэлрэ,
Эдук-нюн-дэ хуелрэ
Дюлдэчэми тэгэнук
Көетникэн бивэттэм.

Хиники, гудее, мучуча,
Дялтакый эмриди укчэнчэ.
Хиралча гусэтэ таракам.
Хусиндяв гэлнэдэн кэлмэччэ.

Но нам ниган хусиндя
Хигилбу өйдэлин дэгникэн
Энгири бисилэн эмриди
Эричэ энгириг бодудай.

Тачин-да хусиндя гөниклэн
Энгири касагач барагча:
— Эрдывэн энгеев янгриди
Хуруккэн боддаччим, хөрэлрэ!

Алтатга туркучэ хусиндя
Амаски дэгэлчэ дялтакый,
Эмриди мэтучэ дялдулай
Туркутлэй диогулин төрэчэ.
Гусэтэ хикутич эмэнчэ,
Нямси төр бисилэн дэгилбу
Нерадач илриди бодуча,
Дэтлэди нёлтэнкэв нюонникэн,
Билгалай милтэрэ хиндыди,
Энгири хөрдэй мокича.
Тартит-та бисиклэн мулгача .
Эмэннэй бокату мулалча.

Дялукан дептии оддыди
Дялканча урчэми тэмичэ,
Хулапча бокату бэкэччөн
Өликил дебдэтэн эмэнчэ.

Дялни дегил бидэгнэтэн
Хиги хатлан дэгэлчэ.
Эмриди хигила иттэкэн
Дюлаккан хякитал илаччал.

Чирун мэргэн энгири
Инэнгилкэм долбанив,
Илэ-дэ хөрэннэй мериди,
Эду биччэ өмэккэн.

Дебэмникэн игэмникэн
Энгиричэн дочачча.

Ишгамтай тэсникэн
Өмэккэкэн хонгачча.

Энгири хоч хонгча этэрчэ
Өсөми харамтан хутанча,
Чирун мэргэн энгири
Ясаллан эрэли хуланя

Хэрэчэ урэчин одаигган
Дэгил-нюн иттидюр мяватта,
Өтэрэл ач долдан бидэнгөн
Таравур иттидюр дэватта.

Тараптук энгири хурэлни
Энгириг мулан хонгатта,
Төгөми энгири бэкэчэн
Харамтан хуланя бивэттэн.

ДОЛАН ХОРЧИН

Төр нёрал дэнтунши	3
Ингэнь төр	4
Ингэнь төрлэ	6
Этикэр	7
* Дюлдэлэву илаттан	8
* Тэрэнгнэв удаан мөгчин	9
Төгсэл	10
Нёлтэнкэ	11
Нэлкэ : : :	12
* Борили минду хи, нэлкэни	14
Индигир упэву	15
* Ок-ут-та төр долан нрэку	17
Мяван : : :	18
* Иманра нёбати биникэн	19
* Урэкчэндук биракчан	20
* Гилбати, осикат хиралкан	21
* Няндули төгэчир	22
* Дэтлэлкэн инэнгил	23
* Хи долас мериди	25
Окат икэн : : :	26
* Хөнтэлэ городла	27
Балданга төрэнгнэв	28
Хисэчин : : :	29
* Хөкси төрэн	30
Бадикар : : :	31
Урэкчэр	32
Уямкан икэн : : :	33
* Мявму аявань дялкангчин	35
* Балданга төрэнгнэй биникэн	36
* Өси дялбу	37
* Ингэнь төр бэнгднн	38
Ирбэт икэ мокшиган	39

* Урэкчэр төгэрэл	41
* Аявми төрэмэн	42
Дёлаки дёнтурам	43
* Нэлкэ хину	44
Дёнчили : : :	45
Асаткагди . . . : :	46
Бэгэн гян : : :	47
Бягандя хунадяи : :	49
Отакчан : : :	54
Чирун мэргэн эгтири . . . :	59

Лебедев, Василий Дмитриевич
 ДЛЛБУ ТӨРӨННЭТЭН (В краю сиродичей. Стихи)
 Якутск, Якуткнигиздат, 1968.
 64 с.

На эвенском языке

Редактор *И. А. Степанов-Чамутский*
 Наблюдая за выпуском *И. И. Слепцов*
 Худож. редактор *В. С. Нарников*
 Техн. редактор *Е. П. Тимофеева*

Якутское книжное издательство
Якутск, Кирова, 11

Сдано в набор 2-Х-1968 г. Подписано в печати 27/Х1 1968 г.
 Бумага 70x90-32. Объем 2,0 ф. л. Усл. л. 2,28. Уч.-изд. л. 1,67
 Тираж 2000 экз. Заказ № 119. МЛ 00763
 Цена 17 коп.

Якутская республиканская типография им. Ю. Гагарина
 г. Якутск, Кирова, 9